

بسم الرحمن الرحيم

بیمگاه‌هایی از  
تاریخ اجتماعی اصفهان معاصر

(پژوهش‌ها و سوابق)

جلد دوم

دکتر عبدالمهدی رجایی



## فهرست مطالب

|          |                                                                       |
|----------|-----------------------------------------------------------------------|
| ۷.....   | مقدمه :                                                               |
| ۱۱.....  | فصل ۱ : جایگاه اصفهان در مناسبات قدرت‌های درگیر در جنگ جهانی اول..... |
| ۳۳.....  | فصل ۲ : مثلث فقر، ناامنی و محط در اصفهان (جنگ جهانی اول).....         |
| ۵۹.....  | فصل ۳ : فضای اجتماعی و فکری اصفهان در زمان جنگ جهانی دوم.....         |
| ۹۳.....  | فصل ۴ : انتقاد از سیاست‌های رضاشاه در اصفهان بعد از شهریور ۲۰.....    |
| ۱۲۵..... | فصل ۵ : کجروی‌های اجتماعی در اصفهان پیش از انقلاب اسلامی.....         |
| ۱۴۵..... | فصل ۶ : چالش‌های خانواده در اصفهان پیش از انقلاب ۱۳۵۷.....            |
| ۱۷۳..... | فصل ۷ : گفتمان‌های زنانه در اصفهان در دوران پهلوی.....                |
| ۲۰۳..... | فصل ۸ : اعتراض به سینمای مبتذل در اصفهان پیش از انقلاب اسلامی.....    |
| ۲۲۷..... | فصل ۹ : گزارش‌های شهربانی از جرم و جنایت در شهر.....                  |
| ۲۶۷..... | فصل ۱۰ : صنعت گردشگری در اصفهان (از آغاز تا انقلاب اسلامی).....       |
| ۳۰۹..... | فصل ۱۱ : ملاحظات تاریخی درباره تحقیقات مطبوعات محلی.....              |
| ۳۲۷..... | فصل ۱۲ : پیلوری در اصفهان معاصر چالش‌ها و حواشی.....                  |
| ۳۴۳..... | فهرست منابع.....                                                      |
| ۳۴۹..... | فهرست اعلام و پیوست‌ها.....                                           |

## مقدمه

استقبال از جلد اول کتاب حاضر مرا بر آن داشت که فصل‌های مختلف جلد دوم را با سرعت و شوق بیشتری آماده نمایم. خوشحالم که چند فصل از جلد نخست کتاب به زبان تصویر در آمد و در نگارش متن فیلم مستند یا نمایشنامه به کار رفت. این کتاب آمیزه‌ای از تاریخ محلی و تاریخ اجتماعی است. تاریخ محلی است چنان که نگاه در راه منطقه جغرافیایی شهر اصفهان معطوف کرده و تحولات تاریخ معاصر آن را در نظر گرفته است. تاریخ اجتماعی است بدین خاطر که نگاه قلم و موضوعات دنبال شده در آن به بدنه جامعه چشم تو دارد. گوشه‌های پنهان زندگی اجتماعی، جاهای بی سر و صدای حیات جمعی مردم، پشت پرده‌های شهر، کنج خلوت خانواده‌ها، تاریکی سینماها و لحظه‌های سیاه قحطی و جنگ، صحنه‌های جرم و جنایت... همگی در زیر نگاه دوربین این جلد از کتاب قرار گرفته‌اند. دو فصل از کتاب حاضر اوضاع عمومی شهر اصفهان را در زمان دو جنگ جهانی اول و دوم بررسی می‌کند. آنجا فضای روشن و شورانگیزی نیست، اما زندگی شهر نیز مانند زندگی آدمیان، فراز و نشیب دارد. روزهای زوال و سیاهی هم جزوی از تاریخ شهر هستند که باید بدانها پرداخت و به ثبت و ضبط آن اقدام کرد. امیدوارم فضای تیره و ناامید این دو فصل بر بقیه کتاب سایه نگسترانیده باشد.

سه فصل «کجروی‌های اجتماعی»، «چالش‌های خانواده» و نیز «اعتراض به سینمای مبتذل» مضامین نزدیک به هم دارند. همگی از روزگار پهلوی‌ها سخن می‌گویند. زمانی که باورهای فرهنگی جامعه با ارزش‌های وارداتی در تقابل قرار گرفتند. روزنامه‌ها به عنوان برآیند افکار عمومی جامعه و صدای آن، تلاش داشتند این تضاد را نشان دهند. آنها می‌خواستند به حاکمان وقت بگویند این روند سرانجام خوبی نخواهد داشت. فصل «گفتگوهای زنانه» نیز همین آهنگ را دارد. ولی در این فصل قصد آن بود که بدون دخالت نظرات مولف، به بازنویسی حرف‌های دو طرف پرداخته شود. در این جا کار سخت «داوری» را به خوانندگان کتاب سپرده‌ام. اگر چه هیچ سوز و گریه مطلق است و نه باطل خالص. فصل «گزارش‌های شهربانی» نیز حاوی حجم زیادی از اسناد شهربانی است. شاید برای دیدن «حیاط خلوت» جامعه، دریچه‌ای بهتر از گزارش‌های روزانه و اداری نهادهای انتظامی یافت نمی‌شود. بی‌گمان آن قسمت‌هایی از زندگی اجتماعی که کمتر کسی را آن مطلع می‌گردد، در این گونه گزارش‌ها نهفته است. برای مولف فصلی که بیش از همه شوق افروز و امیدوارکننده بود، فصل «صنعت گردشگری در اصفهان» است. در سراسر این کشور چه بهری بیش از اصفهان شایسته است که فراز و فرود صنعت گردشگری در آن کاویده شود؟ دانسته شد که این مقوله چه اثراتی در شهر برجای نهاده و با این تاریخچه تلاش کرد صنعت گردشگری را بش از پیش تقویت نمود.

بعضی از فصول این کتاب پیش‌تر به صورت مقاله در مجلات معتبر داخلی به چاپ رسیده‌اند. اما از آنجا که دسترسی به مجلات برای همه میسر نیست، تصمیم گرفتم همه را در اینجا گرد آورم.

در مقدمه جلد اول کتاب گفته شد «تاریخ اجتماعی بدین خدایچه تاریخ مردم است و مردم اساساً همان هستند که از صدها و بلکه هزارها سال پیش به یک قواصد کلی و در یک چهارچوب مشخص به دنیا آمده، زیسته و مرده‌اند، بنابر این تاریخ اجتماعی متنی است که هرگز کهنه نمی‌شود.» نگاه و رویکرد جلد حاضر کتاب به فحوای این کلام نزدیک‌تر شده است.

اگر خودستایی نباشد، کاری که اینجانب سال‌هاست در حال انجام آن هستم، بازنمایی تاریخ شهر اصفهان از دریچه چشم مطبوعات است. از روزنامه «فرهنگ اصفهان» در عصر ناصری شروع کردم، بازماند جلوه آمدن و به آستانه انقلاب اسلامی رسیدم. در این دو جلد کتاب «برگ‌هایی از تاریخ اجتماعی اصفهان معاصر» زوایای مختلف شهر را کاویدم و موضوعاتی که

توجه مرا به خود جلب می نمود را پی گرفتیم. سرانجام توانستم بخش هایی از تاریخ شهر، چه زشت و چه زیبا، را از پستوهای زمان به در آورده و برای خوانندگان امروزی عرضه نمایم. باشد که سیر در گذشته و دانستن گوشه های زندگی پدران و پدربزرگان برایشان خوشایند بوده باشد.

جلد اول این کتاب شهری را نشان می داد که در مسیر فاصله گرفتن از دنیای قدیم و ورود به عصر جدید قرار داشت. اما این جلد دوم، شهری را به تصویر می کشد که به پی آمدهای منفی و معضلات تبدیل شدن به شهر مدرن گرفتار آمده است. یک دلیل آن که تراکم جمعیت خود به خود جری زاست. از سوی دیگر کجروی های اجتماعی در شهرها بیشتر نمودار است، چرا که مفهوم اجتماع در شهرها رنگ و بوی غلیظ تری دارد. در شهرها و میان طبقه متوسط است که خانواده ها با چالش بیشتری مواجه می شوند. همچنین دعوای و رقابت های میان دو جنس زن و مرد بیشتر در شهرها و میان طبقات تحصیل کرده جریان دارد. از سوی دیگر مقوله گردشگری در آن زمان که گردشگری روستایی بود، اقبال نبود، صنعتی مرتبط با شهر در نظر گرفته می شد.

برای تولد این کتاب هم وسایل روزانه نگارانی هستم که در این یک قرن و نیم، بدون آن که خود بدانند، در حال نوشتن تاریخ این شهر بوده اند. نیز مدیون فرهنگ دوستانی هستم که روزنامه های مذکور را به خوبی نگه داشته و از همه مهم تر به دیجیتالی کردن آن اقدام نموده اند.

از تمام کتابداران و متصدیان مراکز اسنادی در اصفهان و تهران که مرا به این سرچشمه های اطلاعات پیوند زدند صمیمانه سپاسگزارم. نیز از اداره انتشارات جهاد دانشگاهی شعبه اصفهان، بخصوص جناب آقای نیکزاد، رئیس کتاب دوستان، بسیار ممنونم. خدایشان جزای خیر دهد!

دکتر عبدالمجید رجائی

Email: M1350323@gmail.com